

Budapesti Levéltári Mozaikok

2021/25. szám (régi sorozat 52. szám)

DOI: [10.56045/BLM.2021.25](https://doi.org/10.56045/BLM.2021.25)

ISSN: 2939-6921

URL: <http://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2021/12/15/leveltari-mozaikok-52/>

NÉMETH ÁGNES

Az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus fogadtatása a nem katolikus sajtóban

1938-ban a Szent István-émlékév rendezvénysorozat nemzeti, állami, míg a kongresszus felekezeti jellegét hangsúlyozták. A cikk a 34. Eucharisztikus Világkongresszus protestáns, zsidó és ellenzéki sajtóvisszhangját állítja középpontba. A felekezeti lapok – a korszak hazai felekezetközi viszonyai, az állami elvárások és a hitelvek alapján – elsősorban hitelvi, míg a különböző politikai-ideológiai irányultságú lapok politikai szempontú, összességében pozitív megnyilvánulásainak adtak hangot.

Kulcsszavak: *1938, eucharisztikus, Budapest, sajtó, Szent István-émlékév, katolikus, világkongresszus, protestáns, zsidó*

1938-ban két nagyszabású rendezvényre került sor Magyarországon, illetve Budapesten, a Szent István-emlékvre és a 34. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusra. A korabeli egyházi és politikai sajtóorgánumok is intenzíven foglalkoztak ezekkel az eseményekkel, a téma szakirodalmi feldolgozottsága¹ miatt a következőkben a nem katolikus felekezetek, illetve az ellenzéki sajtó anyaga és az ott megjelent hangsúlybeli különbségek kerülnek áttekintésre.

Az 1938. év első felében meglehetősen feszültté vált a külpolitikai légkör, ami a Kongresszus számára is szervezési nehézséget jelentett.²

A Kongresszus (Budapest, 1938. május 25–29.) és a Szent István-emlékv (1938. május 30–augusztus 20.) számos (nemzeti és katolikus) szálon, a szervezés, a lebonyolítás és az ideológia tekintetében is összekapcsolódott. A kormányzat és a kettős szentév szervezői kommunikációjukban a Kongresszust – annak politikamentességét hangsúlyozva – jogilag kifejezetten a katolikus egyház rendezvényének tekintették, míg az emlékévet egy össznemzeti, állami ünnepnek.³

Alapvetően két szempont alapján érdemes különválasztani a Kongresszusról tudósító sajtót, egyrészt a felekezeti, másrészt a politikai lapokra, mivel az előbbiek megnyilvánulásában elsősorban hitelvi szempontok, míg az utóbbiakban politikaiak domináltak.

¹ A teljesség igénye nélkül néhány alapvető művet tekintve ld. a Kongresszusról készített 1938-as emlékkönyvet (*Emlékkönyv 1938.*), Gergely Jenő témában írt alpművét (Gergely 1988.) és a legkurrensebbek közül: Hegedűs András szerkesztésében egy a történettudományi, a művészet- és az építészettörténeti szempontok alapján tanulmánykötet („Vándorlásunk társa lett”: az 1938. évi Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten. Szerk. Hegedűs András. Budapest-Esztergom, 2020.), illetve Klestenitz Tibor publikációit (Klestenitz 2020. és *Az Eucharisztikus Világkongresszusok történetéből*. In: <https://nemzetikonyvtar.blog.hu/> Utolsó letöltés ideje: 2021. szeptember 13.)

² A kontextus megértéséhez néhány releváns esemény 1938-ból: március 12-én került sor az Anschlussra (Ausztria Németországhoz csatolására). A müncheni egyezmény (Csehszlovákia felosztása szeptember 29-én) és az első bécsi döntés (felvidéki területek Magyarországhoz csatolása november 2-án) ugyan már a Kongresszus után született meg, de az ahhoz vezető folyamatok már ekkor is mozgásban voltak. Ezen kívül belpolitikai téren 1938 tavaszán zajlott az első zsidótörvény benyújtása, módosítása is. A politikamentességgel és a nemzetközi feszültségekkel kapcsolatos diplomáciai-szervezési nehézségekre ld. Fejérdy 2020. 14–22. p.

³ Ennek ellenére összemósódott a két rendezvény, a Kongresszus szervezésébe és finanszírozásába bekapcsolódott az állam is (amit részben a deklarált diplomáciai célok is indokoltak), míg az emlékvben kiemelkedő szerepet kapott a katolikus egyház. (Giczi 2010. 223–224. p.) A két rendezvénysorozat szétválasztását – a politikamentesség érdekében – a Szentszék is szorgalmazta, miközben a magyar katolikus egyházi vezetés a nemzetközi figyelem felkeltése érdekében éppen ennek ellenkezőjét szeretne volna. Fejérdy 2020. 20–22. p.

1938. május 29
ESTI KURÍR
3

CSODÁS ÜNNEPSÉGEK SOROZATA AZ EUCHARISZTIKUS KONGRESSZUSON

Holnap XI. Pius rádión megáldja a kongresszust Hétfőn kezdődnek a Szent István-ünnepségek

Egyes királyok és a szentmise a Hódoltság téren.

A mióta kezdődött a nagy ünnepi sorozat, azóta mindenki azt várja, hogy holnap XI. Pius rádión megáldja a kongresszust. A rádió megáldja a kongresszust, azaz a nagy ünnepi sorozatot. A rádió megáldja a kongresszust, azaz a nagy ünnepi sorozatot.

Eucharisztikus konferenciák

A kongresszus első napján, május 29-én, délután kezdődnek a Szent István-ünnepségek. A kongresszus első napján, május 29-én, délután kezdődnek a Szent István-ünnepségek.

A ma délutáni és esti program

Egyiknap a délutáni körli kör a Szent István-ünnepségek első napján, május 29-én, délután kezdődnek a Szent István-ünnepségek.

A közlekedés rendje vasárnap és hétfőn

A közlekedés rendje vasárnap és hétfőn a Szent István-ünnepségek első napján, május 29-én, délután kezdődnek a Szent István-ünnepségek.

1. kép (Esti Kurír, 1938. május 29. 3. p.)

„Mi tehát ünnepet nem zavarunk, de az ünnepben részt venni sem fogunk.”
– A protestáns és a zsidó felekezetek sajtójának recepciója

A katolikus egyház korán felismerte, hogy az Eucharisztikus Kongresszus problémamentes lebonyolításához szükséges a felekezetközi nyugalom elérése és fenntartása. Ennek érdekében Serédi Jusztinián esztergomi érsek már 1936. november 30-án kiáltványt intézett nem csupán a katolikusokhoz, hanem az egész társadalomhoz, amit röplapként is terjesztettek. Ebben – ahogy a későbbiekben is többször hangsúlyozták – „az egész társadalom és valamennyi magyar tényező egyöntetű támogatását” kérte.⁴ Minderről és az előkészületekről a protestáns lapok is rendszeresen tudósítottak, például Zichy János ezirányú 1938. januári beszédéről a *Református Életben*. Ebben a cikk írója rámutatott ennek taktikai mivoltára is, mivel nem érzékelt valódi elmozdulást, változást a felekezetközi kapcsolatokban. Mindezek ellenére a református és evangélikus egyház vezetői egy 1938. február 11-i bizalmas értekezleten a nemzeti érdekek, az állami vezetés elvárásai, a protestáns felekezeteknek a viselkedésük nyomán esetlegesen

⁴ Emlékkönyv 1938. 32. p.

jelentkező hosszabb távú pozitív hatásainak figyelembe vételével úgy döntöttek, hogy egyrészt semmilyen akadályt nem gördítenek a Kongresszus útjába, másrészt sajtóbeli (és egyéb) tevékenységüket saját híveik vallási meggyőződésének erősítésére korlátozzák, hogy ellensúlyozzák a Kongresszus esetlegesen várható, hitéletre tett hatásait.⁵

Ez a hozzáállás valóban tükröződött a protestáns sajtó későbbi megnyilvánulásaiban. Amennyiben foglalkoztak is a Kongresszussal, azt az események tényszerű leírása jellemezte, illetve a felekezetek közötti teológiai különbségek hangsúlyozásával erősítették saját hitelveiket. Ennek közvetítésére három különböző nyomdatermék típussal jelentkeztek 1937 és 1938 folyamán.

Egyrészt 1938. március 21-i keltezéssel Ravasz László református és Kapi Béla evangélikus püspök tollából egy, mindkét felekezet egyházi és világi vezetői által aláírt körlevél került kiadásra és terjesztésre, aminek legfőbb mondanivalója, hogy az Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István-émlékév két különböző esemény, ahol az előbbi egy tisztán katolikus felekezeti ünnepség, míg az utóbbi egy nemzeti rendezvénysorozat, amin a részvételt erősen támogatják.⁶

Másrészt különböző teológiai ismeretterjesztő kiadványok jelentek meg eucharisztia-magyarázatokkal.⁷ Alapvető hozzáállásuk: „*Mi tehát ünnepet nem zavarunk, de az ünnepben részt venni sem fogunk.*” Miközben még a nem hitalapú érdeklődéstől is óva intettek: „*Református emberek tehát a kongresszusnak még a tájára se menjenek, s így az oltáriszentség diadalmas körülhordozásának útvonalára se vonuljanak ki kíváncsi lélekkel.*”⁸ Az ünnepségnek az összereszténység számára jelentett szerepét azonban elismerték és eszerint viszonyultak hozzá: „*De abban a lelki hangulatban, amelyben mi az eucharisztikus kongresszust szemléljük, az egyik szólam (...) mégis csak az öröm kellene, hogy legyen. (...) Evangéliumi hitű keresztyén sem érzéketlenül, sem keseredett vagy kaini szívvel nem állhat meg ama tény előtt, hogy e napokban millió testvérszív dobban meg a boldog bizonyosságtól: Krisztus közöttünk van.*”⁹

Harmadrészt az eucharisztikus kongresszusról készült újságtudósítások adnak betekintést a protestáns felekezetek Kongresszus-recepciójába. A nemzetközi protestáns sajtóiroda, az Internationales Protestantisches Press-Büro hivatalosan jelen volt az eseményeken és a protestáns sajtótermékek közül a legrészletesebben tájékoztatott több nyelven. A magyar protestáns sajtó is tudósított, azonban messze nem olyan aprólékosan.¹⁰

A Kongresszus utáni értékelésben az egyházi vezetők saját híveik „*kímélő és figyelmes*” magatartását, illetve hitükben való megerősödést méltatták. A kettős év értékelésében, viselkedésükért kevés köszönetet és továbbra is a katolikus dominancia érvényesülését érzékelték.¹¹

A zsidó sajtótudósítások kapcsán elsősorban három budapesti újságot, az ortodox *Zsidó Újságot*, a neológ *Egyenlőséget* és a cionista *Zsidó Szemlét* tekintve: viszonylag keveset

⁵ Giczi 2010. 224–225. p.

⁶ *Dunántúli Protestáns Lap*, 1938. április 10. 65. p.

⁷ Például ld: Scholz László: *Az eucharisztikus kongresszusokról.* (1937), Beliczay Angéla: *Részt vehetünk-e mi reformátusok az eucharisztikus kongresszuson?* (1938), Paty Pál: *Az eucharisztikus kongresszus és a reformátusok* (1938), Révész Imre: *Eucharisztia* (1938), Sebestyén Jenő: *Az eucharisztia és az eucharisztikus kongresszusok református szempontból* (1938). Ezek egy része a különféle felekezeti folyóiratokban is napvilágot látott.

⁸ Sebestyén 1938. 8. p.

⁹ Révész Imre: *Eucharisztia Dunántúli Protestáns Lap*, 1938. május 15. 1. p.)

¹⁰ Példaként ld. *Keresztény Magvető*, 1938. május –június 148. p. A nemzetközi sajtóirodára ld. Giczi 2010. 226. p.

¹¹ Giczi 2010. 227–228. p.

foglalkoztak 1938-ban a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszussal, elsősorban a számukra jelentősebb eseményekről, az első zsidótörvény parlamenti vitájáról és elfogadásáról, illetve a Szent István-emlékévről számoltak be részletesen.¹² Az utóbbit a protestánsokhoz hasonlóan, ők is elkülönítették és tisztán nemzeti ünnepként tekintettek rá, ezzel is kifejezve az állam és a nemzet iránti hűségüket.¹³ A tavasz folyamán folyamatosan számoltak be a zsidótörvénnyel kapcsolatos reakciókról, hozzászólásokról, még a katolikus főpapok parlamenti vitában elhangzott beszédeinek ellentmondásaira is felhívták a figyelmet, azonban ebből a Kongresszussal kapcsolatos cikkekbe semmi nem szivárgott át. A tudósításokban megjelent egyik hangsúlyos pont, hogy például a cionista *Zsidó Szemle* elismerően nyilatkozott a katolikus egyházfőnek, XI. Piusz pápának az „*újpogánysággal*” és a gyűlölködő nacionalizmussal és antiszemitizmussal való szembenállásáról.¹⁴ Szemben a protestánsokkal, a zsidó egyházaknak azonban nem kellett attól tartaniuk, hogy összemosódnak a teológiai különbségek és emiatt térnének ki a híveik. Ezért a zsidó lapok a korabeli politikai klíma hatására is inkább az egyistenhiten alapuló hasonlóságokat hangsúlyozták a katolikusokkal és az együttműködés szükségességét hirdették a „*harcos ateizmussal*” szemben. A Kongresszus kevés említést kapott, alapvetően azonban elismerőleg nyilatkoztak róla, hangsúlyozták nemzetközi jelentőségét, egyes eseményekről kifejezetten dicsérőleg tudósítottak. A neológ *Egyenlőség* cikkíróját lenyűgözte a nagyszabású rendezvény, ahol vallásáhitatnak és nagy vallási megnyilatkozásoknak volt szemtanúja.¹⁵ Az ortodox *Zsidó Újságban* ennél visszafogottabban, de szintén pozitívan értékelték az eseményt.¹⁶

Összességében a magyarországi vallási felekezeteknek a Kongresszusról alkotott recepcióját három alapvető tényező határozta meg: a korszak hazai felekezetközi viszonyai, az állami elvárások és a hitelvek. Viszonylag keveset és általában visszafogottan nyilatkoztak a Kongresszusról, annak a nemzet számára pozitív hatásait igyekeztek kidomborítani. Az 1938-

¹² Az 1938-as politikai eseményeknek és a Szent István-emlékévről, illetve az Eucharisztikus Kongresszusnak a vallásos zsidóság szempontjából való vizsgálatát először Csíky Balázs végezte el. A zsidó sajtóban való recepció bemutatása alapvetően Csíky tanulmányára épült vö. Csíky 2016.

¹³ Ehhez kapcsolódott számukra Horthy Miklós kormányzó 70. születésnapjának megünneplése, amit, mint az államfő iránt érzett, vallási hagyományokból is levezethető tisztelet és oltalomvárás ösztönzött, különösen az ortodoxoknál. Csíky 2016. 67-73. p.

¹⁴ „Éppen ezért tiszteletünk kíséri a Budapesten összeülő eucharisztikus kongresszust, mint a hitnek manifestálását. A mai emberiségnek érdeke, hogy a most csődöt mondott materializmust fölváltsa a hit, amely szentírásunkhoz kapcsolódjék, mert különben az anyagiasságtól elfordult emberiség a fajmítosz szolgálatába szegődik. A barna pogányság természetesen ellentétes álláspontot foglal el a nem-árja vallás ellen és eltiltotta a német katolikusoknak a kongresszuson való megjelenést.” *Zsidó Szemle*, 1938. február 11. 9. p. Értelmezéséhez ld. Csíky 2016. 74-76. p.

¹⁵ „Az Eucharisztikus Kongresszus csodás pompája, vallásáhitata tölti be ragyogva a magyar fővárost, amikor e sorokat írjuk. Mint a magyar zsidóság egyik szerény orgánuma, szeretnők mi is kifejezni személyes meghatottságunkat e hatalmas vallásos megnyilatkozás előtt, mely annyira felemeli, annyira megneemesíti az emberi lelkeket. A mai széttépett és vergődő világban csak a vallás ereje tudja megóvni az emberiséget az összeroppanástól.” *Egyenlőség*, 1938. május 27. 6. p.

¹⁶ Ld. a *Zsidó Újság* írását: „megelégedést és elégtételt jelent nekiünk, hogy Magyarországon májusban eucharisztikus kongresszus lesz. A katolikus vallási eszme jegyében gyűlnek össze a világ minden részéről. (...) Ez a rokonszenvi nyilatkozat úgy látszik kompromittáló a nyilasok felé. Ez tehát azt jelenti, hogy tartózkodnunk kell minden hangos deklarációtól, de megvan a jogunk arra, hogy csendes méltánnyal tekintsük a felvonulást, és a zárándokokat minden póz nélkül nyájasan fogadjuk.” (*Zsidó Újság*, 1938. április 1. 1. p.) Az így megnyilvánuló rokonszenv valóban a katolikus egyház elleni újabb támadási felületet biztosított a szélsőjobboldal számára. Rendszeresen nehezményezték, hogy zsidó és liberális lapok „védik” a pápát velük szemben. (pl. *Nemzet Szava*, 1937. április 11., *Pesti Újság* 1938. március 15. és 27.) A zsidó tulajdonúnak tartott üzletek kirakatában kihelyezett eucharisztikus jelvényeket is felháborítónak és eltávolítandónak tartotta Meskó Zoltán főszerkesztő. *Nemzet Szava*, 1938. május 22. 1-2. p.

as ünnepségsorozatból az állami, Szent István-emlékév szervezésébe és ünnepségeibe kapcsolódtak be, ezzel is hangsúlyozva nemzeti hűségüket és így remélték, hogy hosszabb távon jobb pozícióba kerülhetnek a katolikus egyház árnyékában. A protestáns és a zsidó sajtó tálatásában az alapvető eltérés, hogy míg az előbbiben a sokban hasonlító teológiai elvek miatt a különbségek hangsúlyozására tettek erőfeszítéseket, az utóbbiban a markánsabb hitelvi különbségek miatt a közös alapokat emelték ki és az alapján törekedtek felhívni a figyelmet az együttműködés szükségességére. Az aktuális belpolitikai eseményeket semmilyen módon nem kapcsolták össze a Kongresszusról szóló tudósításokkal, míg a nemzetközi politikai tendenciák, események már egyértelműbben megjelentek.¹⁷

„[...] erkölcsnemesítő, lelket átformáló erőforrás” – A székesfővárosi recepció

A felekezeti és a politikai sajtóorgánumoktól kissé elüt, mégis érdekes a székesfőváros hivatalos lapjában, a *Fővárosi Közlönyben* a Kongresszusról megjelenő kép. A sajtóorgánumban szinte kizárólag szervezési kérdésekkel foglalkoztak, a kapcsolódó felszólalásokban visszatérő momentum, hogy az anyagiak mellett a kongresszus szellemi, erkölcsi és egyéb kapcsolódó hasznát emelték ki. Egy 1937-es megnyilatkozásban a bűnügyek magas száma miatt az „erkölcsnemesítő, lelket átformáló erőforrás” szerepe miatt támogatólag hivatkoztak a Kongresszusra.¹⁸ Az 1938. február 23-án tartott díszgyűlésen¹⁹ a meghívott Serédi Jusztinián hercegprímás is hangsúlyozta a városra tett pozitív hatásokat, a már korábban említett lelki, erkölcsi és anyagi haszon mellett az építkezések, és az ezzel nyújtott munkalehetőség járulékos érdemét. Nem véletlenül említették mindezt, tekintve, hogy 1937-ben 80 000 pengő hozzájárulást folyósított a város, ami végül 1938-ban összesen 450 000 pengőre rúgott, ráadásul Budapest kegyúrként számos beruházást is eszközölt: többek között 14 templomot állíttatott helyre, köztük a Bazilikát, átépítette a Hősök terét, lecsapolta és kitisztíttatta a ligeti tavat, utakat épített és rakott helyre. A Kongresszus végelszámolásából kiderül, hogy az állami hozzájárulás és az utazási igazolványok kiadása után a főváros támogatása jelentette a legnagyobb bevételt.²⁰

¹⁷ Csíky 2016. 76–77. p., Gergely 1988. 132–140. p., Giczi 2010. 232. p.

¹⁸ *Fővárosi Közlöny*, 1937. november 12. 41. p.

¹⁹ A Kongresszusnak a jogilag elkülönülő, tisztán katolikus rendezvény státuszát azzal igyekeztek erősíteni a fővárosi adminisztrációban, hogy a díszgyűlés csak a székesfőváros törvényhatósági bizottságának és főtisztviselő karának katolikus tagjai részvételével került megrendezésre, illetve a lelki előkészületekre – elvben – önkéntes alapon jelentkeztek a főváros tisztviselői és alkalmazottai. *Fővárosi Közlöny*, 1938. március 11. 393–396. p.

²⁰ Gergely 1988. 111–112., 115. p. A fővárosnak a szervezésben betöltött szerepéről és a pénzügyekről ld. Csombor 2020. 68–73. p.

2. kép Az Est, 1938. február 25. 5. p.

„felelthetetlen, grandiózus kép” – Az ellenzéki sajtó recepciója

A sajtópaletta kormányoldali és ellenzéki irányultságú termékei a korszakban meglehetősen szerteágazóak voltak, így a következőkben alapvetően a nagyobb ellenzéki irányzatok, politikai irányultságok reprezentatív bemutatása következik a Kongresszus megítélése szempontjából.

A kormányközeli lapokban meglehetősen egyöntetűen pozitívan nyilatkoztak a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszussal kapcsolatban:

„A holnap kezdődő eucharisztikus kongresszusra készülődik lázasan az egész város. (...) A pompásan feldíszített uccákon hullámszik a tömeg, amely áhítattal készülődik a világ katolikusainak nagyszabású ünnepségére.”²¹

Az ellenzéki lapok tekintetében már kissé árnyaltabb a kép. Az általam vizsgált polgári liberális lapok közül Az *Estet* a korszakban óvatos kormánykritikusság és „klérusidegenség”, míg az *Esti Kurírt* már radikálisabb liberalizmus és antiklerikalizmus jellemezte, azonban a

²¹ *Magyarország*, 1938. május 25. 5–6. p.

Kongresszus előkészületeiről és eseményeiről meglehetősen hasonló módon és hangvételben tudósítottak. Mindkettő már az előkészületekről rendszeresen beszámolt hasábjain. Jó példa Az *Est* 1938. február 25-i részletes tudósítása a korábban már említett, székesfővárosi díszgyűlésről és az előkészítő bizottság sajtótájékoztatójáról. A szervezéssel kapcsolatos információkat tényszerűen közölte, a hangsúlyt (ami kitette a cikk mintegy harmadát) a szenzációs, érdekes részletekre helyezte. A „*Fények és hangok csodavárosa lesz Budapest*” figyelemfelhívó cím után hosszasan taglalta a Magyarországon viszonylag új fény- és hangszórótechnikát.²² Ez vált jellemzővé a későbbiekben megjelent cikkek jelentős részében is: a címlapon (vagy a különböző, kapcsolódó társadalmi, kulturális eseményekről a megfelelő rovatokban)²³ tényszerű beszámolók, figyelemfelhívó címek és az érdekességek hangsúlyozása, a látványosságokról olykor érzelmileg elragadtatott jelzők és fotók,²⁴ de az ünnepség spirituális lényegéről, háttéréről elhanyagolható mennyiségű tartalom.²⁵

Emellett kisebb számban, de egyes cikkekben megjelent a politikai színezet is. Itt is alapvetően működött az a szándék, amire Serédi Jusztinián – korábban említett – körlevele hívta fel a magyar társadalmat: a Kongresszusnak semmilyen jellegű bírálata nem jelent meg, csak az ezzel összefüggésbe hozható politikai hozadéka. A nemzetközi politikai események, tendenciák villantak fel egy-egy cikkben, de alapvetően ott sem elemzésként, hanem az események tudósításával (ez azonban a lapok bulváros jellegéből is fakadhatott). Erre jó példa Az *Est* 1938. március 5-i számában lehozott tudósítás, amiben az katolikus angol érsek pásztorlevelét idézték: „*Budapesten egyesülnek a katolikusok, hogy feltartoztassák a militáns ateizmus előretörését*”, a későbbiekben konkrétan utalván e kapcsán Németországra és a Szovjetunióra.²⁶ A Kongresszushoz kapcsolódó belföldi politika csak egy szélsőjobboldali tevékenység kapcsán jelent meg az újságokban. Az *Esti Kurír* januári 30-i számában számoltak be például a „Láthatatlan Front” nevű szervezet röplapakciójáról, ami a magyar kormányzat és a katolikus egyház érdekeivel szemben a német nemzeti szocialista érdekeket támogatta. A cikkíró az akció elítélése mellett itt egyértelműen megfogalmazta azt, ami alapján részben érthetővé válik a liberális lapok Kongresszussal kapcsolatos hozzáállása, miszerint számukra világos, hogy a „szervezők csak spirituális célokra törekednek”.²⁷

²² Az *Est*, 1938. február 25. 5. p.

²³ Példaként ld.: *Esti Kurír*, 1938. május 6. 12. p., 1938. május 14. 12. p.,

²⁴ Jó bepillantást nyújtanak ebbe a május 28-i éjszakai mise leírásának jelzői: „*felejthetetlen, grandiózus kép*”, „*Budapest fölött mára virradóra a hit csillaga volt a hajnalcsillag*”, „*minden ünnepséget meghaladó magasztos ünnepség*”. Az *Est*, 1938. május 29. 7. p. és *Esti Kurír*, 1938. május 29. 3. p.

²⁵ Példaként a Kongresszus eseményeinek leírásakor ld.: *Esti Kurír*, 1938. május 26. 3. p., 1938. május 28. 1., 3–5. p.

²⁶ Az *Est*, 1938. március 5. 4. p.

²⁷ A német nyelvű röplapokban, amelyeket a magyar katolikusok nevében írtak és Németországba szántak (*Esti Kurír*, 1938. január 30. 2. p.), üdvözölték azt a döntést miszerint a pápának a birodalmi érdekek elleni megnyilatkozásai ürügyén lehetetlenítették el a német katolikusok elutazását a Kongresszusra. Fejérdy 2020. 17–19. p.

2

ESTI KURÍR

1938. január 30.

KIMÉLETLENÜL FOLYIK TOVÁBB A SPANYOL VÁROSOK BOMBÁZÁSA

Salamanca, január 29.
A felhőszakadás ellenére ismét a városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

Barcelonában, január 29.
A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A „Láthatatlan Front” durva támadása az Eucharisztikus Kongresszus ellen

Budapest, január 29.
A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

bevezető elnökségi beszéd...

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A Mártonhegyi-úton is rálóttek az éjszaka egy rendőre

A rendőrkutya elvette a megakötött merénylet kalapját

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

A városok bombázása. A városok bombázása. A városok bombázása.

3. kép Esti Kurír, 1938. január 30. 2. p.

Az ünnepségek végével, mintegy lezárásként, összegző cikkek is megjelentek. Az *Est* május 31-én a Kongresszus pápai és légatusi záróbeszédeit a lap szellemiségének szempontjai szerint értékelte: az ünnepség katolikus jellegét nem kidomborítva, a „dült és zilált világ közepén” az együttműködésre hívta fel „a magyar katolikusokon és a jóakarátú, becsületes embereket (...) az egyenlenségre való uszítás ellen”.²⁸

A szociáldemokraták lapjában, az általában antiklerikális *Népszavában* is rendszeresen helyet adtak az Eucharisztikus Kongresszussal kapcsolatos híreknek, tudósításoknak. Sőt, az év eleji szélsőjobboldali röplapok hatására hangsúlyozottan védelmükbe vették a Kongresszust, azzal az indoklással, hogy „lehet valaki szociáldemokrata és keresztény.”²⁹ Ez a megnyilvánulás nagyjából előre is vetítette a *Népszava* viszonyulását a Kongresszushoz, ami azonban a liberális sajtóhoz képest hangsúlyában mégis más volt. A Kongresszus májusi eseményeiről napi szinten beszámoltak, azonban szemben a többi lappal általában nem a címlapon (ott főleg aktuális külpolitikai kérdésekkel foglalkoztak). A május 28-i számban egy

²⁸ Az *Est*, 1938. május 31. 4. p.

²⁹ *Népszava*, 1938. február 16. 5. p.

vélemény- és elemzőcikkekben az események leírásán kívül a szerző a Kongresszus mozgatórugójaként emlegetett „keresztényi gondolatot” és a papi és világi szónokok beszédeit értelmezve, a békét, igazságosságot és szociális gondolatot emelte ki.³⁰ Szinte az összes beszámolóban az erőszak, a felforgató eszmék elleni figyelemfelhívást emelték ki, ez a vonulat végig sokkal hangsúlyosabban jelent meg, mint a többi lapban.

A június 5-i, a Kongresszust értékelő cikkben külön kiemelték a pápa által a siker kapcsán emlegetett „szerencsétlen kivételeket”. „A pápa szerencsétlen kivételnek azt a lekicsinylő és ellenséges sajtóhadjáratot mondja, amely bizonyos horogkeresztes lapok részéről irányult, az eucharisztikus kongresszus ellen.”³¹

4. kép *Esti Kurír*, 1938. május 29. 5. p.

Összegzésként elmondható, hogy tekintet nélkül bármiféle politikai-ideológiai irányultságra a különböző politikai sajtótermékek alapvetően szimpátiával viseltettek a Kongresszus iránt. Az előkészületekről és az eseményekről is gyakorlatilag hírszolgálati jelleggel számoltak be, kiemelve a saját érdekeiknek, illetve értékeiknek megfelelő beszédek, beszédrészleteket, az események értelmezésére viszonylag röviden került csupán sor. Kritika

³⁰ *Népszava*, 1938. május 28. 1–2. p. Hasonló szellemben tudósítottak a megnyitó kapcsán is. *Népszava*, 1938. május 26. 16. p.

³¹ *Népszava*, 1938. június 5. 6. p.

egyáltalán nem jelent meg, azonban az ünnep katolikus jellegét igyekeztek minél kevésbé kidomborítani, inkább az egyetemleges értékek, különösen a béke és a felforgató erők elleni összefogás szükségességének hangsúlyozására törekedtek. Gyakorlatilag csak a nemzetközi politikai eseményekkel és hatásaival kapcsolták össze a Kongresszust, példának okáért a legtöbb orgánumban megemlékeztek a pápa német fasizmus elleni kiállásáról. Az éppen zajló belpolitikai eseményeket, mint az első zsidótörvény megszavazását semmilyen módon nem hozták szóba a Kongresszussal kapcsolatos tudósításokban, elemzésekben. Említésre méltó, hogy ezzel szemben egyes szélsőjobboldali csoportok már az előkészület ideje alatt tevékenyen, főként szórólapozással törekedtek a Kongresszus lejárására, hiteltelenítésére.³²

A 1937–38-as nem katolikus, ellenzéki sajtó Kongresszussal kapcsolatos megnyilvánulásainak reprezentatív áttekintése azt mutatja, hogy a szervezőknek – a vizsgált sajtóbeli recepciók alapján – sikerült elérniük azt a célt, amit Serédi hercegprímás először az 1936-os kiáltványában fogalmazott meg, hogy a kongresszus problémamentes lebonyolításához és Budapestnek, illetve Magyarországnak a világ felé mutató pozitív kép eléréséhez a teljes társadalomnak (hitbeli, politikai, ideológiai irányultságtól függetlenül) a kongresszus szervezői mögé kell állniuk. A szélsőjobboldali lapok kivételével³³ a Kongresszussal foglalkozó cikkek áttekintése valóban azt az érzetet keltette, mintha Magyarország 1938 májusában a korábban megfogalmazott, vágyott „*rend és béke szigete*” lett volna. A külföldi delegátusok, résztvevők, sajtótermékek is ezt a képet erősítették, diplomáciai és PR-szempontról az Eucharisztikus Kongresszus – a várakozásoknak megfelelően – nagy sikernek számított.³⁴

³² Klestenitz 2020. 44. p. A Szálasi Ferencsel rokonszenvező *Összetartás* (Fiala Ferenc és Hubay Kálmán szerkesztésében) például márciusban Kongresszus-ellenes nyilasgyűlésről is tudósított. (*Összetartás*, 1938. március 6.).

³³ A nyilaskeresztes párt hivatalos lapja, a *Kitartás* a Kongresszus után a súlyos hibákról (pl. a padokat készítő „keresztény munkásokat” agyondolgoztató ácsmesterről), illetve a „Láthatatlan Front” újabb akciójáról cikkeztek. *Kitartás*, 1938. július 3. 2., 4. p.

³⁴ *Emlékkönyv* 1938. 234. p., Giczi 2010. 224. p., Fejérdy 2020. 28. p. A Kongresszusnak a hitéletre tett maradandó hatásairól nehéz képet alkotni, a magyarországi vallásosságban az 1950-es évekig tartó fellendülésben játszott szerepe sem vizsgálható egyértelműen (Fejérdy 2020. 29. p.), azonban a későbbi beszámolók szerint az ünnepségsorozaton részt vevőkre mély benyomást tettek a rendezvények. (Csombor 2020. 74–75. p.) A katolikus egyházi cselekmények és áttérések statisztikáit elemezve Csíky az 1937. és 1938. évi növekedés után azonban gyakorlatilag minden téren visszaesést állapított meg. (Csíky 2015.)

Nyomtatott források

Az Est, 1938.
Dunántúli Protestáns Lap, 1938.
Egyenlőség, 1938.
Esti Kurír, 1938.
Fővárosi Közlöny, 1937-1938.
Keresztény Magvető, 1938.
Kitartás, 1938.
Magyarország, 1938.
Nemzet Szava, 1937-1938.
Népszava, 1938.
Pesti Ujság, 1938.
Zsidó Szemle, 1938.
Zsidó Újság, 1938.

Hivatkozott irodalom

- Csíky 2015. Csíky Balázs: Katolikus megújulás a statisztikai adatok fényében. In: *Litterarum radices amarae, fructus dulces sunt. Tanulmányok Adriányi Gábor 80. születésnapjára*. Szerk. Klestenitz Tibor–Zombori István. Budapest, 2015, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. 223–241. p.
- Csíky 2016. Csíky Balázs: 1938 szimbolikus eseményei a magyarországi zsidó sajtó tükrében. *Egyháztörténeti Szemle* 17 (2016) 2. sz. 60–78. p.
- Csombor 2020. Csombor Erzsébet: A budapesti XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszus előkészítése. In: *„Vándorlásunk társa lett”: az 1938. évi Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten*. Szerk. Hegedűs András. Budapest-Esztergom, 2020. 36–83. p.
- Emlékkönyv 1938. A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus emlékkönyve. Budapest, 1938, Szent István Társulat.
- Fejérdy 2020. Fejérdy András: A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszusok Állandó Bizottsága és a Szentszék szerepe a kongresszus szervezésében. In: *„Vándorlásunk társa lett”: az 1938. évi Eucharisztikus Világkongresszus Budapesten*. Szerk. Hegedűs András. Budapest-Esztergom, 2020. 6–35. p.
- Gergely 1988. Gergely Jenő: Eucharisztikus világkongresszus Budapesten. 1938. Budapest, 1988, Kossuth Könyvkiadó.
- Giczi 2010. Giczi Zsolt: A magyarországi katolikusság 1937-1938-as kettős szentéve és a protestánsok. In: *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*. Szerk. Miklós Péter. Szeged, 2010, Belvedere Meridionale. 223–232. p.

- Klestenitz 2020. Klestenitz Tibor: *Lelki érték és politikai propaganda. Az Eucharisztikus Világkongresszusok megítélése a magyar katolikus közvéleményben (1912–1938).* *Pannonhalmi Szemle* (2020) 2. sz. 35–44. p.
- Sebestyén 1938. Sebestyén Jenő: *Az eucharisztia és az eucharisztikus kongresszusok református szempontból.* Budapest, 1938, Kálvin János Társaság.

Németh Ágnes főlevéltáros. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte történelem és levéltár szakokon. Ugyanott jelenleg a Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történelem doktori programjában vesz részt. 2010 és 2012 között a Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltárban, 2012-től a Magyar Táncművészeti Egyetem irattárában, majd levéltárában dolgozott, 2015 óta Budapest Főváros Levéltárának munkatársa, jelenleg a szociális, illetve a kulturális intézmények iratainak referense. Kutatási területe a környezettörténet, elsősorban a városi vízgazdálkodás vonatkozásában.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin

Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternováczi Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3-5.; 1554 Budapest, Pf. 41.

e-mail: mozaikok@bparchiv.hu

ISSN 2939-6921